

**«ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
МАСШТАБИ, ВИКЛИКИ, УПРАВЛІННЯ»
(кейс Маріупольського державного
університету)**

**Результати соціологічного дослідження
(лютий – травень 2023 року)**

Київ – 2023

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Повномасштабна військова агресія рф проти України, розпочала 24 лютого 2022 року, запустила безпрецедентні масштаби міграційних процесів як в рамках України, так і в рамках всього європейського континенту. Спочатку майже повне знищення, а потім окупація Маріуполя стали поштовхом для значної кількості маріупольців залишити місто. Маріупольський державний університет відновив свою роботу в умовах тимчасового переміщення в місті Київ, у той же час співробітники та здобувачі вищої освіти університету опинилися у різних куточках України, Європи, світу. В цих умовах актуалізувалося питання щодо необхідності вивчення особливостей адаптації членів громади МДУ на нових місцях проживання, аналізу їх нагальних проблем та перспектив повернення з метою, по-перше, врахування цих даних в рамках системи управління університету, по-друге, використання їх кращого розуміння проблем та довгострокових наслідків вимушеної міграції для нашої країни в цілому.

Період проведення дослідження: з лютого по травень 2023 року.

Мета дослідження: проаналізувати особливості вимушеної міграції українців в умовах повномасштабної військової агресії рф та її потенційні наслідки (на прикладі колективу Маріупольського державного університету).

Серед **основних задач** можна виділити наступні:

- оцінити масштаби та географію вимушеної міграції, дослідити її причини та передумови;
- проаналізувати особливості виїзду маріупольців з міста та основні труднощі, які були з цим пов'язані;
- визначити потенційні причини того, що частка громадян залишилися та продовжують проживати на тимчасово окупованих територіях;
- дослідити особливості життя вимушеного мігранта: досвід, основні труднощі, шляхи їх вирішення, рівень життя на новому місці;
- оцінити рівень допомоги вимушеним мігрантам (з боку країни перебування, неурядових та громадських організацій), зручність країни перебування для мігрантів;
- вивчити проблеми дискримінації та упередженого ставлення, роль гендеру та віку в процесі адаптації;

- сформувати пропозиції щодо покращення системи підтримки вимушених мігрантів;
- проаналізувати наслідки вимушеної міграції та її вплив на життя членів колективу МДУ
- визначити перспективи повернення вимушених мігрантів (з-за кордону) та провести оцінку довгострокових наслідків вимушеної міграції.

Дослідження складалося з двох компонентів: *кількісного та якісного*.

Кількісний компонент передбачав проведення анкетування (за допомогою гугл-форми) серед здобувачів вищої освіти МДУ. Вибіркова сукупність становила 1250 респондентів. В основу вибірки було покладено квотний метод відбору, який включав розмежування за факультетами та курсами навчання.

Факультет	Курс					Всього
	1 курс	2 курс	3 курс	4 курс	Магістр (1 курс)	
ППФ	14	60	69	75	30	248
ФФМК	7	25	25	33	12	102
ФІМ	11	34	40	71	14	170
ЕПФ	22	98	120	125	20	385
ІФ	12	32	29	35	22	130
ННІУ	15	55	60	57	28	215
Всього	81	304	343	396	126	1250

Для формування більш комплексного розуміння щодо позицій респондентів за ключовими питаннями, анкетування передбачало відкриті питання поряд з закритими.

Якісний компонент передбачав проведення глибинних інтерв'ю зі співробітниками МДУ з метою отримання оціночних суджень щодо найбільш складних та дискусійних моментів. Було проведено 10 онлайн інтерв'ю з респондентами у Зумі, які були записані, розшифровані та проаналізовані.

I. ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ. ПРИЧИНИ, МАСШТАБИ, ОСОБЛИВОСТІ.

Географія міграції

На початок повномасштабної військової агресії більшість респондентів проживало в тих регіонах, які найбільше постраждали від військових дій (97,3% від загальної кількості опитуваних). Серед них:

- Донецька область – 91,7%;
- Київська область та м.Київ – 2,3%;
- Дніпропетровська область – 1,3%;
- Запорізька область – 0,6%;
- Луганська область – 0,6%;
- Харківська область – 0,8%;
- інші області – 3,7%.

Всі респонденти заявили, що вони та їх родини постраждали від військової агресії. У структурі втрат можна виділити три наступні групи:

- втрата рідних та близьких людей (загибель, смерть в окупації через пережитий стрес та неналежний медичний догляд);
- втрата майна;
- психологічна травма.

«Психологічно постраждали всі. Фізично був вбитий рідний брат мого чоловіка, у лютому помер мій батько внаслідок, я думаю, що стресу, і проблем зі здоров'ям, відсутності медицини в Маріуполі, наразі мама чоловіка знаходиться в лікарні в Маріуполі з інсультом і стан дуже важкий. Моя квартира повністю знищена, наш будинок вчора-позавчора повинні були зносити, будинок в якому ми проживали с чоловіком частково постраждав»

Переважна більшість респондентів була змушена в умовах військової агресії покинути звичне місце проживання (98,5%). Лише 1,5% заявило, що вони не залишили рідного міста (однак необхідно враховувати той факт, що відсоток респондентів, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях, фактично є вищим, ніж показало дослідження, тому що зі значною часткою цих осіб зв'язку або немає, або він не є

стабільним, тому їх представлення у вибірці не являється репрезентативним. Та з урахуванням того, що дослідження було присвячено вивченню особливостей вимушеної міграції, це не вплинуло на його загальну репрезентативність).

Щодо спрямування міграції, то 45,1% опитуваних зазначило, що вони виїхали за кордон, 54,9% - що вони виїхали на підконтрольні Україні території.

Початок війни

Усі респонденти робили акцент на тому, що початок війни став для них несподіваністю (хтось прокинувся від вибухів, когось розбудили страшною новиною родичі та друзі, хтось дізнався вранці з інтернету).

«Розбудили звуки вибухів, і таким чином я дізнався про те, що почалася війна»

«24 лютого ми прокинулись, тому що мій чоловік закричав «Швидко вниз» - і я почула дзвін скла. Потім зникло світло вдома... Я звернула увагу на годинник - було 4:20. Схопила дитину і побігла»

«У мене чоловік працював на Азовсталі, у нього як раз була «ранкова» зміна. На ці зміни ми з ним прокидалися дуже рано, це було п'ять або пів на шосту. На Азовсталі, коли вивантажували щось, часто бахкало. Ми звикли до цих звуків. Тому, колись щось бахнуло, я сказала: «завжди там щось у вас генає». На що мій чоловік сказав: «ні, то не генає, то війна»

«Початок війни ніхто з нас не чекав, чесно кажучи, я не вірила, що війна у такому масштабі буде. Я мешканка Донецьку. Я бачила, як все починалось у Донецьку у 2014 році, собі можливо казала: невже це все буде у Маріуполі? 24 лютого о 7 ранку тато прийшов до мене в кімнату і сказав, що почали бомбити Київ»

«Коли почалося вторгнення – ну, я так цей день називаю, тому що війна, по суті, для мене вона триває з 2014 року - ми були вдома, чоловік був вдома. Він якраз повернувся з роботи. Я перша дізналася про вторгнення, бо я перша прокинулася і полізла в інтернет, і там вже

побачила, що йдуть удари по Україні. В різних регіонах. І зрозуміла, що почалася війна»

«Поруч зі мною був чоловік. Ми були в своїй квартирі, яка знаходилась в центрі міста. Це була вулиця Італійська, тобто самий центр Маріуполя. Ніяких вибухів зранку ми не чули»

«Почався день тим, що щось гупнуло. Та оскільки ми з Маріуполя, то ми до цього звикли, тому не звернули на це увагу. Нас розбудив телефонний дзвінок від нашого кума, він зателефонував моєму чоловіку і сказав: «Саша, почалась війна»

Оцінка дій влади щодо надання допомоги мешканцям міста

Оцінюючи допомогу з боку міської ради в межах міста після початку повномасштабного вторгнення, респонденти наголошували на тому, що її не було. У той же час дехто з респондентів зазначав, що в тих умовах (при відсутності зв'язку, постійних обстрілах) організувати допомогу населенню мабуть було і неможливо.

«Маріупольська міська рада, на мій погляд, нічого не зробила, але мабуть це було не можливо. Бо зв'язку не було, передати інформацію було не можливо. А заходити в кожен будинок та говорити, що необхідно їхати, можливості немає. Єдине, що ми сподівались, що буде якась машина їздити по районам з грамофонами й казати, що є зелений коридор, але я розумію, що це був би привід для окупантів, які також могли дізнатися цю інформацію, щось зробити, наприклад, обстріляти колону. Саме в той час кожен був сам за себе»

«Міська влада не організувала ніякої евакуації населення. Я відчувала себе абсолютно кинutoю, точнісінько так, як і моя сім'я. Коли не стало газу і води, стало ще гірше. Ми ходили за водою до моря з чоловіком, ще на той час можна було достатньо безпечно туди добратися, але коли обстріли почали наростати, то ми зрозуміли, що це вже небезпечно. Ми розуміли, що фронт наближався, і це відбувалось з усіх сторін, і тікати вже нема куди»

«Коли почалась війнам , то зв'язок зник через 3 дні, і що там було в місті після цих 3 днів я не знаю, тому у мене немає жодної інформації про те, чи щось робилося владою міста або будь-ким, через банальну відсутність інформації. Протягом перших 3 днів були оголошення по телебаченню, по радіо стосовно повітряних тривог, стосовно можливих розташувань бомбосховищ, тому так, це було. Я бачив як підвозили воду, коли вода була відсутня через обстріли та через пошкодження водогону... Але це вся інформація, якою я володію»

Більш позитивну оцінку респонденти давали діям влади в пунктах збору, куди спрямовувалися вимушені мігранти після виїзду з непідконтрольної території (у м. Запоріжжя)

«Місцева влада організувала пункти збору тих людей, які переїжджали на підконтрольну територію, і на цих пунктах збору місцева влада структурувала людей, доправляли їх до центрів, де можна було переночувати та потім допомагали з евакуаційними потягами на захід України»

Причини міграції

Серед причин, які спонукали до міграції, більшість респондентів визначили окупацію міста (45,9%) та активні бойові дії в місті (37%).

Крім цього серед причин були виокремлені наступні:

- фінансові (1,7%);
- емоційне та моральне виснаження (3,2%);
- загроза життю (*«маю двох дітей, переживала за їхню безпеку»*);
- знищення міста та житла (*«моє місто знищили», «згорів будинок в Маріуполі»*).

Респонденти, які виїхали саме за кордон, серед причин еміграції найчастіше зазначали наступні:

- спокійніша обстановка (55,6% респондентів);
- там мешкають друзі, які змогли б надати допомогу (17%);
- знають іноземну мову і тому легше адаптуватися (5,6%);
- за кордоном легше знайти роботу (5,1%).

«У мене не було взагалі часу подумати. Після окупації було стільки жаху всередині, що навіть не замислювалася, чи я хочу залишитися в країні. Тобто, мені потрібно було бігти від бойових дій, я боялася надалі залишитися в країні, де йдуть бойові дії. Це було дуже страшно»

Також серед причин міграції за кордон були названі наступні:

- небажання жити під окупацією:

«моє місто захопили російські військові»;

- неможливість виїхати в Україну:

«на момент бойових дій місто було заблоковане для можливості евакуації на територію України», «не було можливості виїхати до України, бо моє місто було окуповано РФ»

- руйнування міста, житла, втрата речей:

«у мене нічого не залишилося та нема чого втрачати», «тому що моє місто повністю зруйноване», «бо в мене більше нічого не залишилось, і маю заробляти більше, щоб якось існувати і допомагати своїй сестрі та брату»;

- вже знаходилися за кордоном до окупації:

«поїхала за кордон до початку агресії за програмою Еразмус+», «була за кордоном за сімейними обставинами»;

- запросили до участі в програмі, запропонували роботу:

«надійшла пропозиція від МДУ на участь у програмі Safe Haven (навчання в Грузії в університеті та робота над стартап-проектом)», «надійшла пропозиція грати в волейбольній команді»;

- рішення батьків:

«не планувала мій переїзд саме закордон, планувала їхати в Україну через Європу, але батьки умовили залишитися тут»;

- зневірення в державі та її спроможності підтримати своїх громадян:

«в Україні мені немає де жити, а закордоном дають житло», «тому що в своїй країні я нікому не потрібен, а тут мене одразу усім забезпечили»;

- виїзд після примусової депортації в РФ:

«мене примусово вивезли в РФ, і звідти я втік до Європи».

Особливості виїзду з міста

Виїзд з міста, відповідно до даних всіх респондентів, залежав від наступних складових:

- отримання інформації про можливість виїхати;
- наявність транспортного засобу для виїзду;
- локація в місті.

У тих респондентів, які не мали власних засобів пересування або знаходилися в районах, відрізаних від західної частини міста, найчастіше була можливість виїхати лише депортаційними автобусами до рф (особливо, якщо не було фінансів).

«Ми виїхали з Маріуполя 18 березня, а прийняли рішення виїхати десь числа 16. Коли до нас у двір прилетіла авіабомба, і я зрозуміла, що якщо щось попаде в машину, то ми взагалі нікуди не поїдемо. В якийсь момент все стихло, і я подумала, що йдуть якісь перемовини, в той час ми вирішили вже сідати та їхати. Але на одній машині ми повинні були вивезти 3 сім'ї, де також були й діти»

«Я була в Волновасі спочатку (24 лютого). В Волновасі я пережила 6 днів окупації, тобто військових дій. Потім ми потрапили в «зелений коридор», виїхали в Покровськ. Потім з Покровська до Дніпра, з Дніпра до Львова. І потім вже зі Львова далі»

«Я знаходився в Маріуполі близько 3 тижнів після початку війни. Ніхто ж не думав, що це настільки буде серйозним, всі сподівалися, що як і у 2014 році - постріляють і все закінчиться, тому ніхто не виїжджав ні з моїх знайомих, ні з моїх близьких - всі очікували кінець цього всього, але вже потім, коли вже десь 3-4 тижднів пішов, більшість зрозуміла, що треба виїжджати - і ми виїхали»

«У психології є така штука, яка називається ефект 2-3 тижнів – тобто, зараз 2-3 тижні стерпимо - і буде все добре. Ну 20 березня це був якраз цей 3 тиждень. На той момент всі мости, що поєднували лівий та правий берег Маріуполя, були вже зруйновані. А єдиний шлях, який був через завод Іліча, був замінований. Тобто машиною не проїдеш, а пішки ми розуміли, що не дійдемо. Троє котів, дідусь та бабуся, які

погано ходили. У нас був єдиний вихід – це через окуповані території, через росію виїжджати»

«Як ми дізналися що люди почали виїжджати? Просто ми знаходилися на 23 мікрорайоні біля виїзду на трасу на Нікольськ. І ми побачили, що ідуть колони машин, і зрозуміли, що люди виїжджають. Потім виїжджали чийсь знайомі, і від них прийшла звістка, що вони вибралися. Коли на нікольській трасі вже з'явилися загарбники, з Z-тками, зрозуміло стало, що треба з міста виїжджати. 17 березня ми здійснили з чоловіком спробу виїхати. Ми виїхали із сусідом. А батьків залишили»

«3 березня 2022 року нам вдалося втекти з Маріуполя, ще до повної блокади. Поїздка до Запоріжжя займала 3 доби, це був звичайно жах, але ми вибрались до Запоріжжя. Потім приблизно 2-3 місяці ми жили у місці Кропивницький, і потім вже в травні 2022 року ми приїхали в Німеччину, у місто Оберхаузен. І зараз я перебуваю у Німеччині, як біженка за програмою захисту українських біженців»

«В нас була єдина можливість виїхати - через росію, але тоді заборонили виїжджати чоловікам. Потім дозволили виїжджати чоловікам за умови, що сім'я виявляє бажання переїхати до російської федерації. І ми дізналися, що за таких умов сім'я не буде проходити фільтрацію. Ми розуміли, що це для нас буде мабуть єдина можливість виїхати з окупованого міста. 2 травня ми записалися, попередньо вистоявши дуже величезну чергу, на автобус до Таганрогу. До того Таганрогу ми їхали 18 годин. Перевірок було багато та вони були дуже жорсткими, бо роздягали всіх ледве не до гола, тим паче коли дізнавались, що ми з Маріуполя. Нас попередили про те, що після прибуття на залізничний вокзал пересадять у потяг, який прямує в сторону міст рф. До того часу чоловік вже через знайомих дізнався телефон тих перевізників, які з Донецька вивозять людей в Польщу...»

Труднощі, пов'язані з виїздом

Виїзд з міста для більшості респондентів супроводжувався труднощами, лише 19% опитаних зазначило, що вони не мали жодних проблем з виїздом.

Найпоширеніші труднощі, пов'язані з виїздом, які відзначали респонденти, можна об'єднати в наступні групи:

- психологічні труднощі (24,7% опитаних);
- фізичні труднощі (22,4% опитаних);
- економічні труднощі (11,5 % опитаних);
- політичні труднощі (11,2 % опитаних).

Респонденти, описуючи свої труднощі, пов'язані з виїздом, наголошували на наступних моментах:

«Загроза потрапити в полон через участь в бойових діях на боці України»

«Відсутність пального, в деяких селах продовжувалися бої, деякі села вже були окуповані»

«Місто сильно обстрілювали, виїжджали на свій ризик і страх, хвилювання за своє життя та життя близьких»

«Я пішки йшов з міста 20 кілометрів під обстрілами. Евакуації ніякої не було. Волонтерів теж. Я заплатив останні гроші, щоб мене довели до України. Від України я не отримав ніякої допомоги з пошуку житла або хоча б хостелу. А у новинах розповідають якусь казку з альтернативної реальності.»

«Ледве не загинула»

«Перебувала в полоні ДНР»

«Не маю автівки, складно було знайти людей, які б довели до Запоріжжя. Місяць пошуку таких людей не дав результату. Виїхав на евакуаційному автобусі»

«До Бердянська нас довели родичі. Дуже було складно потрапити на евакуаційні автобуси, але добрі люди завжди є, допомогли. Ми виїжджали десь близько 2 суток з Бердянська до

Запоріжжя. На підконтрольній території нас зустріли дуже добре, все там було організовано, все було дуже швидко, ну, виїхали і добре»

«Ми виїхали до Безименного, тому що там був цей фільтраційний табір. Я пройшла фільтрацію. Це був такий незабутній досвід. Перед тим, ну звісно, всі блокпости, у нас машина була у цих білих пов'язках. Виїжджали... це був жах, я не могла дивитися, все було розламане, все просто ... А рішення виїжджати... я розуміла, що мені насправді в росію не те що не можна... ну, я не змогла би себе там знайти»

«З Маріуполя до Запоріжжя їхати, якщо не помиляюсь, у звичайних обставинах 3 години. Приблизно. Ми їхали 3 доби, ми ночували 2 ночі у полях. Я бачила зліва трупи валяються, справа трупи валяються. Трупи російських солдат, які вже не потрібні. Вони валялись, знаєте, як мотлох, який ніхто не прибирає. У мене була істерика, здавалося, що це кінець»

«Коли ми виїжджали перша складність була – це відсутність зв'язку, тому що ми не мали інформації ні про кого, в нас не було бензину аби ми могли кудись поїхати, тому що ми заздалегідь не передбачили це. Мій чоловік був держслужбовцем, і він боявся, і всі ми боялись російської влади...»

Психологічна оцінка рішення про переїзду

Оцінюючи важкість переїзду з психологічної точки зору, 31,3% респондентів зазначило, що рішення про переїзд далось їм дуже важко, 35,8% зазначило, що були сумніви, чи покидати свій дім, проте певна низка причин змусила переїхати, лише 23,7% респондентів зазначило, що переїзд, враховуючи ситуацію, їм дався легко, вони не замислюючись перебралися в безпечніший регіон.

Респонденти давали наступну психологічну оцінку своєму виїзду:

«Рішення про переїзд??? В нас ніхто не запитував і не дав можливих варіантів, що б ми приймали рішення про переїзд. Відповідь на питання - ДУЖЕ ВАЖКО»

«Переїзд дався легко, але перебування за кордоном психологічно важке»

«Останнім часом мені дуже важко, я сумую за рідним містом»

«Переїзд дався психологічно важко через довгу подорож у 10 днів та незнання кінцевої зупинки за кордоном для поселення»

«Хотів жити, тому довелося виїжджати з блокадного Маріуполя»

«Під час переїзду важко не було, але стало тоді, коли вже переїхала»

«Я тікала з міста Маріуполь після його окупації»

«Я розумів що не безпечно залишатися у Маріуполі і почав кликати родину їхати з міста, було важко морально все це пережити, але я вирішив їхати далі, це не далося мені легко»

Чому люди залишаються на ТОТ та в зонах бойових дій

На питання «Як Ви вважаєте, чому багато людей так і не виїхали з територій, що знаходяться у зоні бойових дій та тимчасової окупації?» ми отримали наступні відповіді:

- не можуть залишити своїх родичів, друзів, що не можуть чи не хочуть виїжджати (41,8% респондентів);
- бояться залишити свій будинок (30,1% респондентів);
- не мають коштів на виїзд (12,5% респондентів);
- не мають фізичної можливості (5,5%).

Також серед можливих причин залишатися небезпечних територіях були запропоновані наступні:

«Всі перелічені категорії вище. Плюс не можуть знайти, за який кошт жити на вільній частині України (ті ж самі квартири дорого коштують, а роботи майже немає, щоб це покрити), тому ця ситуація людей змушує залишатися в окупації. Плюс є ті, хто чекав окупацію та радіє»

«Дуже багато людей з посвідченням АТО, які просто не можуть виїхати, бо зникнуть»

«Якщо брати до уваги молодь, то це певно вплив батьків, котрі змогли зберегти своє майно та дім, та не бачили сенсу виїжджати і жити не зрозуміло де і з ким, я не вважаю, що це правильно чи вірно, але окрім війни і політичного стану є людський фактор»

«Я не поїхала. Моя близька людина залишилася без паспорта. Для того, щоб виїхати з Маріуполя, зараз потрібен паспорт рф, який ми робити не бажаємо, волонтери не можуть підказати, що робити...»

«Моя особиста думка, що існує страх поїхати в нікуди, це той страх який був в моєї родині, тому що ми завжди їхали кудись. До того ж, люди, які залишилися в Маріуполі, на мій погляд, перейшли якусь лінію неповернення - коли ти втратив все, твої потреби настільки зменшуються, що коли, наприклад, ми виїжджали з Маріуполя, нам достатньо було їжі та води... І теплої ковдри... І більше не треба нічого. А потім, коли ти опиняєшся в нормальних умовах, то ти вже як по піраміді, ти вже хочеш чогось більшого. А люди, які залишилися в Маріуполі, не бачать чогось більшого, і мабуть, їм достатньо того рівня благополуччя, яке в них зараз є»

«На це питання я не можу відповісти, бо до сих пір я не розумію, чому люди залишаються. Як людина, я не розумію, бо коли я тікала, я думала лише про своє життя. І я не розумію тих людей, які залишилися там. Для мене це незрозуміло. Можливо через дім. На той момент мені здавалось, що це не головне»

«Це для мене загадка насправді, я в собі намагаюсь знайти відповідь на це питання, але не можу. У всіх родичі, і ті, хто міг виїхати з родичами, вони виїхали, хто не міг, то вони спочатку самі виїхали, а потім забрали родичів, я знаю багато таких прикладів. Таке можна було зробити. Чому

люди не зробили, може комусь так більше подобається, нова влада, нова зарплата більше подобається. Хтось більше свою хату любить»

«По-перше, тут треба враховувати вік. Я розумію, чому наші залишилися. Я розумію, чому мама чоловіка повернулася. Це перша група людей. Друга група - це люди, які залишилися через своїх батьків. В моєму оточенні є такі приклади,. А третя група - це звісно ідейні. Це ті, які чекали, які були дуже раді. А є ще ті, хто равав на собі сорочку, а під ній була вишиванка, а потім якось так... магія - і вони ярі патріоти росії та днр. Є люди, які вважають цю ситуацію певним трампліном для себе, можливістю зайняти якусь вищу позицію. Кожна людина вибирає. Я розумію, що це їх вибір, і як би там далі не склалося... їм з наслідками цього жити»

«Коли мені задавали питання, чому ми не виїжджали, чому ми виїхали так пізно, то розумію, що я не знала, куди мені їхати, бо реально їхати були нікуди. Також мене не залишала думка, що скоро все скінчиться, тобто ми жили цією надією. Я не вважаю за потрібним когось звинувачувати, бо в кожного є своя голова на плечах, кожний з живе зі своєю легендою і кожен обирає той шлях, що він хоче обрати. Я не можу там жити, я б не змогла там жити, я б не змогла ходити під тим прапором, голосувати за ту людину, й «насолоджуватись» там життям»

ВИСНОВКИ:

1. На початок повномасштабного російського військового вторгнення переважна більшість представників колективу Маріупольського державного університету (здобувачі вищої освіти, викладачі, співробітники) знаходилася в у місті Маріуполь та його найближчих околицях, що зумовило безпрецедентні масштаби міграції. Військова агресія вплинула на всіх без винятку респондентів. Можна відзначити, що кожен респондент (в більшій чи меншій мірі) знаходиться під негативним впливом наступних факторів: втрата близьких, втрата майна, психологічні травми.

2. Початок війни для всіх став несподіванкою. Маючи досвід 2014-2021 років, ніхто не міг уявити можливих масштабів військових дій (постріляють на східних околицях – і все нормалізується), була впевненість, що в місті достатньо військових підрозділів, щоб

відбити можливий напад, що стало однією з причин небажання евакуюватися у перші пару днів, поки місто ще не опинилося в облозі. В кризовій ситуації люди залишилися на одинці зі своїми проблемами, допомоги з боку міської влади вони не відчували (хоча, на думку деяких респондентів, в тих умовах, що опинилося місто – відсутність зв'язку, постійні бомбардування – організувати допомогу населенню було об'єктивно не можливо).

3. До основних причин міграції можна віднести окупацію міста та активні бойові дії. Серед вимушених мігрантів лєвова доля (більше 45%) виїхала за кордон, що було зумовлено цілим рядом факторів: потреба в безпечному середовищі (після подій в Маріуполі значна частка маріупольців страждає на різноманітні психологічні проблеми та розлади), більш сприятлива економічна ситуація за кордоном (вищий рівень допомоги, більше шансів знайти роботу, житло, забезпечити себе необхідним), особливості шляхів міграції (багато хто був змушений виїздити з Маріуполя через російську територію: маршрути «Маріуполь-рф-прибалтійські країни», «Маріуполь-рф-Грузія-Турція-Європа», або втікати в європейські країни після примусової депортації в рф, а вже потім прийняв рішення не повертатися в Україну, враховуючи великий рівень небезпеки).

4. Те, коли, куди та як виїздили респонденти з міста, багато у чому залежало від наступних факторів: доступ до інформації про можливість виїхати; наявність транспортного засобу; локація людини в місті; фінансові можливості. Близькість до точок в місті, де був зв'язок (наприклад, будівля «Київстар»), або трас, по яким виїздили; наявність транспортного засобу (який був на ходу) та бензину; розміщення в тих районах, які не були відрізані від евакуаційних трас лінією фронту – все це давало змогу раніше евакуюватися. Відсутність всього вище зазначеного створювало умови (особливо при відсутності фінансів), за яких люди могли виїхати лише депортаційними автобусами в рф.

5. Для більшості переїзд дався важко, у тому числі тому, що це був вимушений крок, часто спонтанне, до кінця не продумане рішення, люди були змушені виїздити в нікуди. Високий рівень невизначеності у поєднанні з постійною загрозою життю та втратами негативно впливали на психологічний стан людей.

6. Більшість (майже 90% респондентів) вважає, що маріупольці, які залишилися в окупації, мають на це цілий комплекс об'єктивних причин: особистісні (не можуть залишити близьких людей, які не можуть виїхати), економічні (не мають грошей виїхати, бояться залишити та втратити майно), фізіологічні (за станом здоров'я не можуть виїхати). Також серед причин залишитися відзначали прихильність «руському миру» та бажання через співпрацю з окупантами покращити свій статус та позиції в громаді (економічні, кар'єрні, особистісні).

II. ЖИТТЯ МІГРАНТА. ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Серед респондентів 53% мають статус ВПО, 29,7% мають статус біженця, ще близько 3% планує отримати статус ВПО або біженця в найближчий час. Решта не має подібного статусу та оформлювати його не планує (близько 15%).

Оформлення офіційного статусу вимушеного мігранта

Більшість респондентів зазначали, що першим кроком на новому місці було офіційне оформлення нового статусу (це стосується як ВПО, так і мігрантів, які виїхали за кордон). Швидкість оформлення статусу та документів залежала від ряду факторів: особливості бюрократичних процедур в країні міграції; наявність друзів, родичів, знайомих, які могли б допомогти зорієнтуватися; знання мови; фактор везіння.

«ВПО ми оформили достатньо швидко, ми робили це вже в Хмельницькому, бо після Запоріжжя поїхали туди. Ніякої черги не було. Були мобільні пункти (нам порадили піти саме туди), бо це могло бути швидше, коли ми знайшли цей пункт, то віднесли документи в певну чергу і залишити там, а по готовності нам зателефонували, щоб забрати готові документи. Все було облаштовано, контакти були на офіційному сайті міста, тому ми не переймались щодо документів. Також, нам порадили одразу поїхати в банк та оформити певні рахунки для оформлення допомоги. Першу допомогу нам нарахували дуже швидко»

«В Нідерландах все було дуже зручно, я чекала офіційної реєстрації недовго, єдине, що я чекала - це, як вони це називають, зустріч в муніципалітеті (онлайн бронюєш собі день і час, приходиш і робиш все). Від моменту мого запиту до моменту прийому пройшов місяць. Мій чоловік зробив з реєстрацію за 10 хвилин (він робив її в іншому місті), тобто прийшов і одразу все зробив»

«Документи оформлюємо весь час, тому що Німеччина – це батьківщина бюрократії. Тут дуже добре розвинута пошта і тому, коли

ти підходиш до поштового ящика, ти подумки хрестишся, щоб там нічого такого не було, бо завжди щось приходить, завжди щось потрібно. Самі документи ми оформлювали місяця 3-4, це основні документи, а вид на проживання, оцей німецький «аусвайс» називається, ми отримали у липні місяці на 2 роки. Тобто у мене дозвіл мешкати у Німеччині та отримувати допомогу до липня 2024 року»

«У нас оформлення візи та страховки медичної зайняло 20 хвилин. Ми приїхали та зустрілися з нашим колегою Владиславом, він нас, те що називається, взяв за руку і відвів до пункту біженців у Чехії і по всім інстанціям. Він сам з ними розмовляв чеською. Коли ми оформлювали продовження візи захисту, це зайняло 10 хвилин, але я вже трохи розмовляла чеською. Але коли ми перший раз отримували допомогу, з нами також був Владислав. Нам дуже пощастило, бо я знаю наших співвітчизників, які оформлювали візу та у них були проблеми»

Допомога країни перебування

Активізація масових переміщень населення в умовах повномасштабної військової агресії сприяла актуалізації питання надання своєчасної допомоги вимушеним мігрантам. Відповідно до результатів опитування 58,9% респондентів оцінили рівень допомоги, наданий країною перебування, вище середнього (як ВПО, так і мігранти за кордоном).

За шкалою від 1 до 5 рівень допомоги був оцінений наступним чином:

5 – 34,7% респондентів;

4 – 24,2 % респондентів;

3 – 22,1% респондентів;

2 – 11% респондентів;

1 – 8% респондентів.

Зручність країни перебування для мігрантів

Оцінююче відношення до українських мігрантів за кордоном, респонденти відзначали, що в своїй більшості воно є доволі дружнім та толерантним, українцям намагаються надати допомогу та підтримку. Щодо пристосованості країн Європи до мігрантів, то ситуація різниться в залежності від країни та регіону (велике місто чи віддалене село).

«Німці дуже дружелюбні, вони завжди щасливі, у них спокійне життя, тому вони посміхаються, але вони нам співчують. Тому агресивних дій я не бачила по відношенню до українських біженців»

«Коли розпочалася повномасштабна війна у нашій країні, тут з'явилися люди, які допомагали: у лікарнях, у мерії, у міських адміністраціях, але загалом Чехія не пристосована до мігрантів. Великі міста ще більш пристосовані, периферія – ні»

«Жодну країну штучно не пристосовують для емігрантів. Вона стає пристосована для них тільки тоді, коли вони приїжджають. І от коли вже приїхали емігранти, тоді з'являються перекладачі, волонтери, служби, які працюють з тими особами»

«В Польщі все дуже пристосовано до україномовних людей. Щоб зняти гроші, можна обрати українську мову, в кафетеріях вже є меню на українській мові. Навіть в автобусах є інформація щодо оплати проїзду українською. Тобто все зроблено для того, аби ми відчували себе якнайкраще»

«Дуже толерантні, дуже дружелюбні. Вони не відкриті, але дуже ввічливі і поважають один одного, абсолютно, не зважаючи на походження. В Нідерландах зацікавлені в тому, щоб мігранти приїжджали до них і працювали. В Нідерландах абсолютно всі розмовляють англійською мовою, тому, якщо ти не знаєш нідерландської, то не проблема – коли йдеш до банку, в магазин, в лікарню, в школу, всі розмовляють англійською, абсолютно всі. В Італії ставлення до мігрантів менш толерантне ніж в Нідерландах»

Допомога неурядових та міжнародних організацій

Допомогою неурядових та міжнародних організацій користуються 44,2% респондентів, у той час як 55,8% респондентів такої допомоги не отримують.

Серед видів допомог, які вимушені мігранти отримували від неурядових та міжнародних організацій, можна виділити наступні групи (була можливість відмітити декілька видів допомоги):

- допомога в пошуку житла (11,6% респондентів);
- соціальні виплати, медичне страхування (43,8% респондентів);
- курси вивчення мови (17,3% респондентів);
- психологічна допомога (9,6% респондентів);
- допомога у пошуку роботи (7% респондентів);
- бюрократична допомога (6,8% респондентів);
- все з перерахованого вище (3,7% респондентів).

Проблеми та труднощі вимушеного мігранта

Більшість вимушених мігрантів стикалося з рядом труднощів в процесі своєї адаптації. Лише 11,6% респондентів зазначили, що вони з труднощами не стикалися. Решта акцентувала увагу на наступним проблемах:

- оренда житла (54,6% респондентів);
- пошук роботи (49,1% респондентів);
- фінансові проблеми (49,1% респондентів);
- фізичне або емоційне здоров'я (48,8% респондентів);
- проблема з мовою (29,9% респондентів);
- оформлення державних послуг (15,2% респондентів).

Говорячи про проблеми адаптації, респонденти зазначали наступне:

«В нас немає глобальних проблем, бо я розумію, що все можна вирішити. Єдине, до чого я не можу звикнути, то це до минулого спілкування, бо тих людей, які колись були зі мною поруч, їх вже немає. Також мені важко, що я не можу побачити маму в живу та обійняти її, або поїхати з сім'єю ввечері до моря»

«Ніяких проблем в мене зараз немає, все, що необхідно було зробити, я зробила одразу. Ми дуже швидко адаптувалося до цих умов»

«Найважче було усвідомлювати, що відбувається щось таке, що ти зовсім не контролюєш і не можеш передбачити. І це руйнує твоє життя. Тому що ти бачиш, що це руйнує твоє місто, це розлучило тебе з твоїм містом, твоїми батьками, з друзями, колом спілкування. Всі опинилися хтозна де»

«Психологічна допомога потрібна, але тут її вам не дадуть (за кордоном), бо потрібен російськомовний або україномовний психолог, знайти такого дуже важко. А що до ліків, то наш сімейний лікар у Німеччині, він до речі з Києва, мігрант, він прописує усім антидепресанти. Якщо це можна вважати допомогою»

Проблема житла

Житло являється однією з ключових потреб всіх вимушених мігрантів. На питання «Чи надали Вам безкоштовне житло?» стверджувальну відповідь надали лише 24,4% респондентів, ще 7,9% частково сплачували за житло. Однак переважна більшість вимушених мігрантів безкоштовним житлом не була забезпечена (67,6%).

Серед безкоштовного житла можна виділити кілька типів, про які згадували респонденти: житло, що надали друзі, родичі, знайомі; житло, яке було надано в рамках державних програм в країнах Європи (в переважній більшості випадків тимчасово).

Щодо умов проживання, то більшість респондентів відповіли, що вони в певній мірі задоволені. За шкалою від 1 до 5 рівень задоволення умовами проживання був оцінений наступним чином:

- 5 – 30,2% респондентів;
- 4 – 28,7% респондентів;
- 3 – 29,1% респондентів;
- 2 – 7,7% респондентів;
- 1 – 4,3% респондентів.

«Наш останній пункт, де ми зараз й живемо, це місто Київ. Ми після Запоріжжя просто їхали, вирішили пожити в Хмельницькому, бо там більш-менш спокійно. В Хмельницькому було важко знайти житло для нашої сім'ї та дуже дорого. Але нас дуже врятувало, що ЗВО виплачувало зарплату та ми змогли знімати квартиру деякий час. Коли отримали офіційну інформацію про переміщення МДУ до Києва, то прийняли рішення переїхати саме туди. Тут в нас є друг, який нас прийняв, і зараз ми живемо в нього вже майже рік. В нас дуже гарні умови, в нас є все для життя, в дітей є своя кімната»

«Ми знімаємо двокімнатну квартиру у центрі Житомира. В нас є все необхідне для життя, і нас всіх все влаштовує, в кожного є своя кімната»

«Ми орендуємо житло. Спочатку, поки шукали житло, то мешкали у брата, але брат теж орендує. Вони з родиною переселенці ще першої хвилі. Виїхали з Донецьку в 2014 році, на початку війни»

«В Італії в мене були друзі, і вони нам надали безкоштовне житло. Коли ми переїхали в Нідерланди, в мого чоловіка була робота, тому ми не могли претендувати на жодне соціальне (безкоштовне) житло для біженців. Ми мешкаємо у житлі, яке ми знімаємо з іншою парою з Маріуполя»

«Нам пощастило, що тьотя, татова сестра, домовилась, щоб нас поселили в готель для переселенців (хайм). Нас зареєстрували, нам дали кімнату. Кімната десь 25 квадратних метрів. Є кухня, є душ, туалет, раковина. Можна сказати - готельний номер. Готувати ми мали самі. Десь 4 місяці ми шукали квартиру. У серпні ми знайшли. Нам пощастило, що господарка квартири – це колишня українка. Вона допомагає українцям, і коли вона почула, що ми родина з Маріуполя, здала нам квартиру. Це добра квартира, невеличка, але все, що потрібно для життя, є, дуже гарний район. Чудовий сад поруч, щоб гуляти з собакою»

«Ми тут (в Чехії) живемо у двох у двокімнатній квартирі. Все необхідне для життя тут є, плюс нам дуже пощастило з нашим власником, я за це дуже вдячна. Якщо мені чогось не вистачало у певний час, я могла йому написати, він все нам давав. За квартиру поки не платимо. У Чехії є програма «Солідарні Пішпєвак», це коли чеський уряд компенсує вартість проживання власникам, але, наскільки я знаю, з 1 липня Чехія перестає допомагати власникам, тому, думаю, що з 1 липня ми будемо платити за квартиру»

«В Болгарії ми потрапили на програму захисту українців і за цією програмою ми вже отримали безкоштовне житло. Але вже зараз я

орендую квартиру, переїхав з безкоштовного гуртожитку, у мене є всі умови для роботи та життя»

Працевлаштування

Згідно опитуванню 42,5% респондентів працюють, 23,1% - шукають роботу, 32,9% - не працюють, а 1,5% зазначили, що не планують працювати.

Щодо труднощів, пов'язаних з пошуком роботи, то лише 23,6% респондентів зазначили, що вони не мати труднощів з працевлаштуванням (або вже працювали та зберегли своє робоче місце).

13,9% респондентів стикнулися з браком робочих місць, у 8,3% респондентів були труднощі з отриманням документів, 6,8% респондентів зазначили, що їх не хотіли брати на роботу через статус ВПО.

Серед труднощів у сфері працевлаштування називали наступні:

«Не хотіли брати через статус ВПО, особливо, коли дізнались з якої області, казали, що місцевим немає де працювати, тому вас не візьмемо, деякі пропонували працювати 15 годин на ногах 7/7 або 6/1 4/2 за 6000 грн у місяць..»

«Не хочуть брати ВПО, бо бояться що вони переїдуть назад додому. Не хочуть мати з нами ніяких справ, робота - це болісна тема на західній Україні»

«Виникають складнощі через незнання мови країни, в якій я знаходжусь»

«Можливі доступні місця праці - рабські роботи, де тебе не сприймають да людину у більшості випадків, а просто за робочу силу»

«Складнощі з вакансіями, які б не виглядали як контракт на рабство»

«Складно знайти роботу на неповний робочий день студенту, щоб була дистанційною, і щоб по спеціальності, і щоб оплата була хоч більш-менш гідна, а не 6000 тисяч за повний робочий день, і офлайн»

«Заробітна плата, яка пропонується, та робочий графік не відповідають один одному та не покривають сумою базові потреби»

«Не хочуть брати через інвалідність»

«Намагався знайти роботу, коли був у Дніпрі, але так ні чого і не знайшов, вже у листопаді виїхав за кордон»

Фінансовий стан

Вимушені мігранти охарактеризували свій фінансовий стан наступним чином:

- мені вистачає грошей тільки для задоволення базових потреб: їжа, житло, предмети гігієни тощо (57,2% респондентів);
- мені вистачає грошей для задоволення не тільки базових потреб, але й для відпочинку та розваг, я маю можливість відкладати гроші (28,6% респондентів);
- мені не вистачає грошей на базові потреби (11,9% респондентів).

Всі респонденти відзначили залежність від виплат, які вони отримують як ВПО або біженці, від гуманітарної допомоги. Щодо респондентів, які знаходяться за кордоном, але продовжують працювати в Україні, то вони відзначають невідповідність українських зарплат витратам в країні перебування (українські заробітні плати освітян не дотягують навіть до визначеного законом мінімуму в європейських країнах).

«Нашій родині вистачає зараз грошей нормально харчуватися, одягатися і мати якісь розваги (відвідати музей чи кудись з'їздити). Але особисто я втратила фінансову незалежність від чоловіка, бо зараз моя робота фінансово не задовольняє мої потреби»

«Нам зараз вистачає зарплати моєї та чоловіка, щоб харчуватись, сплачувати комунальні послуги та десь відпочивати родиною. Ми також отримуємо допомогу від держави кожного місяця, і це є суттєвою підтримкою, я вважаю»

«Ми отримали кошти від ООН, проте замість 3 місяців отримали за 2. Як всі в державі, ми отримуємо допомогу в розмірі 2000 гривень, саме ці кошти в нас йдуть на перекриття квартири (оренда та комунальні

послуги). А за кошти, які ми отримуємо на роботі, ми купляємо продукти харчування та одяг, нам навіть вдається кошти трохи відкласти, також ми намагаємось допомагати дітям»

«Ми оформили так звані «переселенські» для переміщених осіб. Навесні можна було оформити допомогу від ООН, Червоний Хрест допомагав. От ми заповнили на Червоний Хрест, і він протягом року надавав допомогу. ООН тільки раз виплатили, но очевидно там десь в одному місці все... Ну поки достатньо, слава Богу»

«Отримуємо підтримку від Німецької держави як біженці по 24 параграфу (тимчасовий захист). Держава сплачує частину коштів за квартиру, за комунальні послуги і також є певна грошова допомога кожного місяця від німецького уряду. Але на повноцінне життя не вистачає»

«Моя українська зарплатня... Для Чехії її потрібно ділити на два, тобто те, що я отримую як доцент - це десь 6-7 тисяч крон. Це навіть не мінімалка, бо у них мінімалка від 10 тисяч. Чоловіка зарплата - на квартиру, моя зарплата - на харчування, ну тобто мало.. це об'єктивно мало. Розумієш, що тобі треба суттєво економити або шукати якійсь підробіток»

«У Німеччині є така система Тафель, вона дуже допомагає. Один раз на тиждень ти ходиш туди, отримуєш певні продукти. Це окрім грошей, які отримують біженці у Німеччині»

Медична допомога

Безкоштовна медична допомога є важливою складовою підтримки вимушених мігрантів, особливо з врахуванням, з одного боку, достатньо великої кількості проблем зі здоров'ям, що стало наслідком перебування у важких та травмуючих умовах, з іншого, високої вартості медичних послуг, що в умовах складної фінансової ситуації мігрантів може стати проблемою.

Лише 24,6% респондентів зазначили, що отримують безкоштовну медичну допомогу, ще 24,6% частково користуються безкоштовною медичною допомогою, 42,7% на це питання дали негативну відповідь.

Доступ до медицини різниться в залежності від того, де знаходяться вимушені мігранти. Ті респонденти, що мають статус ВПО (тобто знаходяться на території України), відзначають, що після переміщення ситуація з доступом до медицини в них не погіршилася:

«Все нормально. Тут є не лікарня... це поліклініка, лабораторія громади, бо це рахується як село. Воно має поліклініку, от і ми з чоловіком зареєструвалися там, отримали лікаря сімейного. Вона виявилася сама ВПО, теж переміщена з Донецька. От і в принципі все»

«Безкоштовну допомогу надають у центрах Я-Маріуполь. У приватних клініках можна отримати знижку для ВПО»

Щодо доступу до медицини в країнах Європи, то є нюанси в залежності від країни, але загалом можна виділити наступні риси: медицина є страховою (якщо в тебе оформлено страхування, то медичні послуги безкоштовні); чекати прийому фахівця доводиться по декілька місяців; існує проблема мовного бар'єру між пацієнтом та лікарем.

«З одного боку, потрібно чекати прийому до будь-якого фахівця 3-4 місяці. У нас, якщо у тебе проблема зі здоров'ям, ти йдеш до платної клініки, платиш не дуже великі гроші і тебе день у день можуть обстежувати, порадити щось. З іншого боку, у Німеччині страхова медицина, яка чудово працює. У Німеччині батькові операцію на обидва ока (катаракта) зробили безкоштовно. Якщо ліки тобі виписує доктор, то ти або не платиш за них, або платиш 5-10 євро. Наприклад, ліки, які були потрібні мені, без страховки коштували 450 євро. Я отримала їх за 10 євро. Велика перепона – мовний бар'єр. Коли ти не можеш спілкуватися з німецькими лікарями на їх рідній мові, бо ти не знаєш німецької. Так, багато хто з лікарів знає англійську. Але все одно це стрес, коли починаєш згадувати слова англійською»

«Ну звісно мені комфортніше лікуватися в Україні. Я шуткувала з чехами, що поки дочекаєшся своєї черги на аналізи, померти можна.»

Вони не розуміють, що можна записатися у приватну лабораторію, вони чекають. Такаж сама проблема і в Польщі. Взагалі у Чехії не вистачає лікарів і медичного персоналу. Причина в тому, що коли отримуєш лікарський диплом у Чехії, він визнається у всіх країнах ЄС, і звісно всі їдуть відкривати платні практики у Францію, Нідерланди, Бельгію. Бо там рівень життя та оплата вище. Я, коли їджу у відрядження до України, паралельно заїжджаю до приватної клініки, якщо потрібно»

«Медицина, якщо ти оформив страхування, безкоштовна, єдине, що ти платиш за страховку щомісяця, це нормальна практика в країнах Європи. Що мені сподобалось, це те, що тут менше, скажімо так, бюрократії порівняно з українською системою, менше черг (Болгарія)»

«У нас є тимчасовий захист, який включає в себе медичну допомогу. Тобто для нас медицина, як і для корінних поляків, безкоштовна. Також були програми для українців, які виділяли гроші. Тобто українці могли собі купити ліки»

«Медицина є, вона страхова, зі своїми особливостями. Є сімейний лікар, і якщо виникає питання, ми спочатку телефонуємо. Якщо наші симптоми потребують прийому, то запишуть на прийом, але за весь час ми завжди лікували дитину по телефону. Якщо тобі потрібна консультація спеціаліста, також звертаєшся до сімейного лікаря, і він дає дозвіл на те, щоб йти далі, тобто тобі потрібно довести, що тобі потрібен спеціаліст. Швидко викликати просто так неможна, якщо ти викликаєш швидко і вони бачать, що ти «не вмираєш», то тобі цей виклик коштуватиме 700-1000 євро. Страхівка буде покривати виклик тільки в тому разі, якщо він реально тобі був потрібен. Страхівка покриває стоматолога, я користувалася цією послугою, це дуже зручно (Нідерланди)»

Значна кількість респондентів, які зазначили, що не користуються безкоштовною медициною, уточнювали наступне:

«Конкретно в мене не було потреб в медичній допомозі»

«Через роботу немає часу хвилюватися про своє здоров'я»

«Сплачую сам, бо з такими чергами можна й померти»

Дискримінація та упереджене ставлення

Відповідаючи на питання щодо можливої дискримінації та ворожого ставлення через статус біженці/ВПО, більшість респондентів зазначило, що подібного відношення до себе не відчували або майже не відчували (66,8%). Відповіді респондентів розподілилися наступним чином:

- ніколи – 41,3% респондентів;
- дуже рідко – 25,5% респондентів;
- так, іноді – 18,7% респондентів;
- дуже часто – 4,4% респондентів;
- важко відповісти – 10,1% респондентів.

«Ми куди б не звернулись, жодного разу не почули щось з приводу статусу ВПО або цькування з приводу того, що ми з Маріуполя. Ставлення дуже лояльне. Нам допомагали всюди, ми змогли отримати безкоштовну допомогу в приватній клініці, бо в нас є статус ВПО (нам про це повідомили вже по факту отримання послуги)»

«Особисто я не стикалася. І це знов ж таки специфіка оточення. Коли ми спілкувалися з нашими чеськими колегами, вони періодично запитували, а чи не ображають нас тут, ну тому що Острва - це місто, в якому дуже багато заводів, шахт, тобто контингент специфічний»

«Я не очікувала навіть такого відношення. Це люди з великим серцем (поляки). Вони просто неймовірні. Я живу в родині тут. Ми приїхали в час ночі, вже було темно. Вони нам дали одягу, все, що вони мали. Вони всім нас забезпечували, абсолютно всім. І коли ми були в шоці, вони заспокоювали нас, в гори брали. Ну, щоб якось відволікти. Зрозуміло, що від того, що ми пережили, не відволікти, але ж все-таки»

«Ні, с дискримінацією не стикалась жодного разу. Мій малий ходить до школи, в нього в групі 25 дітей і, чесно кажучи, з цих 25 дітей мабуть половина не нідерландці. І вони дуже добре там всі уживаються»

Щодо дискримінації на роботі, то 79% респондентів заявило, що дискримінації вони не відчують.

Серед найпоширеніших типів дискримінації, з якими були змушені стикатися вимушені переселенці на робочому місці, можна виділити наступні:

- за національністю (4,4%);
- за віковою ознакою (2,5%);
- за гендером (0,9%);
- за зовнішнім виглядом (0,6%).

Відповідаючи на питання щодо дискримінації, респонденти зазначили наступне:

«За віком, за відсутністю навичок та досвіду, за те що ВПО - понаїхали, повертайтеся назад, вам тут не раді»

«Через те, що я розмовляю російською»

«Чомусь всі думають, що мешканці Донецької області виключно всі хами і не вміють спілкуватися українською мовою»

«Я працюю на колишньому місці»

«Працюю дистанційно, роботу не змінювала»

Роль статі та віку мігрантів в адаптації

Респонденти відзначили, що в рамках їх перебування та адаптації на новому місці, гендерний фактор не мав значення. З жодним типом дискримінації за гендерною ознакою вони не стикалися.

Щодо вікових відмінностей, то всі респонденти були згодні, що краще до нових умов адаптуються діти та молодь, а найскладніше доводиться людям більш старшого віку (особливо пенсіонерам).

«Я дивлюсь, як молодь пристосовується, як діти пристосовуються, їм легше. Це зрозуміло, бо діти взагалі живуть лише сьогоднішнім днем, вони не думають про майбутнє, а у молоді досить багаті перспективи, молоді люди більш мобільні, більш гнучкі. Якби я була трошки молодшою, було б легше»

«Звісно молодь легше пристосовується. Я бачу, як живуть люди 50-60 років, для них це тяжко. Вони втратили свою домівку, втратили все, що вони мали впродовж 50 років, і я думаю, що вони взагалі в шоці»

«Моя дитина мала, і він дуже гнучкий зараз. Йому подобається ходити в школу, він ходить туди із задоволенням, в нього є друзі, вони там обіймаються, цілуються, ходять один до одного в гості. Мій малий, якщо він з друзями, розмовляє одне слово англійською, одне слово нідерландською. Якщо він зі мною, то він каже «говори зі мною по-маріупольськи». Я б сказала, що йому легко, об'єктивно йому легко»

Пропозиції, щодо покращення системи підтримки вимушених мігрантів

Оцінюючи існуючу систему допомоги вимушеним мігрантам, респонденти зробили акцент на наступних моментах, на які треба зосередити увагу в рамках покращення існуючої системи підтримки:

- допомога з житлом (пошуком житла, з орендою, можливість надання безкоштовного житла);
- фінансова допомога;
- допомога з працевлаштування (у тому числі дистанційним);
- допомога з документами, оформленням статусу;
- психологічна допомога.

Крім цього, респонденти висловлювали наступні побажання:

«Більше можливостей для інтеграції переселенців у інших країнах та просто у інших регіонах країни (допомога у пошуку роботи, вивченні мови...)»

«Багато хто з Маріуполя втратив житло або не хоче повертатися до міста, поки воно під окупацією. Потрібно запропонувати квартири цим людям у інших українських містах. Адже коли у Дніпрі було зруйновано будинок, то людям запропонували інше житло. А маріупольцям виїжджати нікуди, от і їдуть закордон»

«Вважаю необхідним прийняти законопроект щодо іпотеки для ВПО, визначити пільги»

«Замість харчів, одягу сумнівної якості та дешевої гігієни - видати кошти, щоб ми самі собі це закупляли по рівню задоволення кожної особи з їх потребами (не всі можуть їсти туж саму тушонку, свинину, чи користуватися дешевим шампунем, який завдає шкоду волоссю) або покривати оренду житла (хоча б частково). Притягнути до відповідальності кожного, хто торгує гуманітарною допомогою, більшість того, що збирають за кордоном (наприклад, теплий одяг), так і не приходять до нас. Знаю особисто, що в Італії збирали авокадо ящиками для переселенців, а в нас на базарі його продавали по низькій ціні»

«Якщо мова йде про підтримку державою та муніципалітетом біженців, то єдине що турбує, це те, що велика кількість фінансових ресурсів, які виділяються на підтримку біженців, через особисті якості уповноважених людей стають об'єктом корупції. Навіть тоді, коли, здавалось би, українці мають згуртуватися та підтримувати один одного»

«Просто хочу подякувати за підтримку і допомогу у цей складний час»

«Важко щось запропонувати, влада країни та волонтери зробили дуже багато»

«Я б все ж таки розділила усіх біженців на 2 категорія. Перша категорія – це люди, які планують залишитися у Німеччині, планують

стати новими німцями, і вони бачать своє майбутнє саме у Німеччині. А інша категорія – це ті тимчасові біженці, які потім повернуться в Україну. Тих, хто планує повернутися до України, я б не мучила мовними курсами, інтеграцією та всім іншим, бо це марно. Людина все одно повернеться до України. Я думаю, що коли завершиться війна, на кордоні з Польщею будуть затори з тих, хто хоче якнайшвидше повернутися додому»

«Переселенець, закордоном чи в Україні, не відчуває себе частиною громади, це людина, яка вирвана з одного контексту та перейшла в інший контекст не по своїй волі. Людина, яка виїхала без нічого, спочатку потребує матеріальної допомоги, але потім ця людина повинна зрозуміти, що їй треба жити самій, без цієї допомоги, допомога не може бути вічною. Тому цю людину потрібно буде інтегрувати, показати людині шляхи, як жити далі самостійного. Це все для переселенців є важливим, тому що «тимчасовість» - відносне поняття, а просто сидіти та чекати, коли закінчиться війна, це втрачати життя»

На питання «Як можна покращити рівень допомоги вимушеним переселенцям в тій громаді, де Ви перебуваєте?» ми отримали наступні пропозиції:

«Систематизувати державні та неурядові організації, щоб допомогу могли отримувати справедливо і всі, хто має в цьому необхідністю»

«Створити інтеграційні курси. Краща інформованість населення про права та обов'язки тимчасово переміщених осіб»

«Контроль зі сторони міжнародних організацій стосовно використання коштів чи наданих товарів. Давати допомогу не кількістю, а якістю. Або грошима. Привезти до відповідальності порушників закону (у тому числі тих, хто є орендодавцем та не платить податок)

«Створення вільних просторів, де проводились би різноманітні курси, тренінги, майстер-класи безоплатні чи за донати, чи ціну, яку собі може дозволити кожен пересічний громадянин»

«Створення волонтерських громад, котрі дійсно будуть допомагати людям, а не обіцяти допомогу, а в подальшому зовсім її не надавати. Надавати зі статусом переміщеної особи документи для працевлаштування на роботу, а не чекати офіційного рішення протягом півтора року»

«Спростити отримання медичної допомоги, мається на увазі можливість звертатися до лікарів без електронного направлення від сімейного лікаря»

«Країна, яка мене прийняла вже й так зробила достатньо для українських біженців. Усе інше залежить вже тільки від нас»

Треба зазначити, що багатьом респондентам було важко відповісти на це питання.

ВИСНОВКИ

1. Більшість респондентів зазначала, що вони мають статус вимушеного мігранта (ВПО, біженець тощо). Оформлення цього статусу стало першим кроком на шляху адаптації на новому місці. Швидкість оформлення цього статусу залежало від наступних факторів: особливості бюрократичних процедур в країні міграції; наявність друзів, родичів, знайомих, які могли б допомогти зорієнтуватися; знання мови; фактор везіння.

2. Допомога вимушеним мігрантам є однією з запорок їх ефективної адаптації на новому місці. Оцінюючи рівень державної допомоги, майже 59% респондентів визначили її рівень вище середнього, що в принципі є доволі непоганим показником.

У той же час треба відзначити, що Європа не була готова до такого потоку українських мігрантів, розбудова мережі інституцій для забезпечення взаємодії з мігрантами відбувалася паралельно з прийняттям мігрантів (вчилися в процесі), в якихось країнах це вийшло краще. Та, не дивлячись на це, більшість респондентів стверджує, що відношення до українців з боку приймаючих країн є дружнім та толерантним.

3.Допомогою неурядових та міжнародних організацій скористалися лише трохи більше 44% вимушених мігрантів. Такий низький рівень отриманої міжнародної допомоги свідчить не стільки про її недостатні масштаби, скільки про проблеми в логістиці. Центри надання цієї допомоги, переважним чином, знаходяться в великих містах, графіки видачі є досить непрозорими, систематизованого доступу до цієї інформації немає. Тому, щоб отримувати міжнародну допомогу, зазвичай треба на постійній основі моніторити різні центри та фонди, а потім ще й вистоявати в величезних чергах, які можуть розтягуватися не на один день. Подібне можуть дозволити собі лише люди, які є непрацевлаштованими, перш за все, пенсіонери (які не входять до респондентів нашого опитування).

4.Труднощі, з якими стикаються вимушені мігранти, можна поділити на декілька основних груп: економічні труднощі (житло, робота, фінанси), проблеми зі здоров'ям (фізичним, психологічним), проблеми з адаптацією (оформлення статусу та інших документів, вивчення мови тощо).

5. Проблема житла для вимушених мігрантів залишається гострою. Безкоштовним житлом були забезпечені лише 24,4%. Серед безкоштовного житла можна виділити наступні типи: житло, що надали друзі, родичі, знайомі; житло, яке було надано в рамках державних програм в країнах Європи (в переважній більшості випадків тимчасово). Решта мігрантів була змушена частково або повністю сплачувати за проживання. Це в умовах надзвичайного зростання цін на житло в більш безпечних районах України, високі ціни на оренду житла в європейських країнах (в принципі), низьких рівнях доходу вимушених мігрантів (з урахування проблем з працевлаштуванням та неадекватності «наших заробітних плат» рівню цін в європейських країнах) є великою проблемою. Але не дивлячись все вище зазначене, все ж таки майже 59% респондентів оцінюють умови свого проживання вище середнього.

6.Проблема з працевлаштуванням характерна для більшості вимушених мігрантів (і на території України, і за кордоном). Результати опитування продемонстрували, що працевлаштованими є менше половини респондентів, з них не мали труднощів у працевлаштуванні переважним чином ті, хто був працевлаштований ще до початку повномасштабної війни та зміг зберегти своє робоче місце. Серед проблем у сфері працевлаштуванні, з якими стикалися респонденти, найбільш типовими є брак робочих місць, небажання брати на роботу через статус ВПО/біженця, несприятливі умови праці (велике навантаження, мінімальна заробітна плата, «рабські» умови праці).

7.Для всіх вимушених мігрантів є характерним погіршення фінансового стану та рівня життя. Лише 28,9% респондентів зазначили, що їм вистачає доходів не лише на

задоволення базових потреб. Всі респонденти відзначили залежність від виплат, які вони отримують як ВПО або біженці, від гуманітарної допомоги.

8.Щодо медичного обслуговування, то на сьогодні безкоштовну медичну допомогу отримують лише 24,6%, ще 24,6% частково користуються безкоштовною медичною допомогою. Серед причин такого низького охоплення є як ті, що пов'язані з функціонуванням медичної системи (складність отримати безкоштовну допомогу, великі черги, тривалий час очікування), так і ті, що пов'язані з самими вимушеними мігрантами (багато хто з них відзначає, що немає часу займатися здоров'ям, бо треба виживати, забезпечувати себе).

Доступ до медицини різниться в залежності від того, де знаходяться вимушені мігранти. Ті респонденти, що мають статус ВПО (тобто знаходяться на території України), відзначають, що після переміщення ситуація з доступом до медицини в них не погіршилася. Щодо доступу до медицини в країнах Європи, то є нюанси в залежності від країни перебування, але загалом можна виділити наступні риси: медицина є страховою (якщо в тебе оформлено страхування, то медичні послуги безкоштовні); чекати прийому фахівця доводиться по декілька місяців; існує проблема мовного бар'єру між пацієнтом та лікарем.

9. Більшість респондентів з проявами дискримінації та ворожості майже не зіткнулися (лише 4,4% зазначило, що вони часто стикалися з проявами дискримінації). Це є свідченням співчутливого ставлення до українських мігрантів з боку світової спільноти та значного рівня консолідації українського суспільства. До найтипівіших проявів дискримінаційного ставлення можна віднести наступні: негативне ставлення до російської мови, негативний стереотипний образ мешканця Донецької області (по відношенню до ВПО), сприйняття мігрантів як конкурентів, які претендують на робочі місця, медицину, соціальну підтримку тощо.

Гендерний фактор не впливав на особливості перебування та адаптації вимушених мігрантів на новому місті, про це стверджували всі респонденти. У той же час вплив вікових відмінностей був відзначений майже всіма: краще до нових умов адаптуються діти та молодь, найскладніше доводиться людям більш старшого віку (особливо пенсіонерам).

10.Оцінюючи систему допомоги вимушеним мігрантам, більшість респондентів наголошувала на необхідності покращити роботу за вже існуючими напрямками: допомога з житлом, фінансова допомога, допомога з працевлаштуванням, допомога з оформленням документів, психологічна допомога.

10. Щодо пропозицій стосовно покращення рівня допомоги мігрантам в межах конкретних громад, то серед них можна виділити наступні напрямки: ініціативи, спрямовані на швидшу інтеграцію мігрантів в громаду (інтеграційні курси, створення

площадок для спілкування, проведення курсів, тренінгів тощо); покращення логістики у сфері допомоги (створення систематизованої інформації щодо організацій та фондів, які надають допомогу, формування ефективних волонтерських центрів, контроль за використання коштів міжнародних організацій); створення сприятливого психологічного та соціального клімату для мігрантів (щоб вони не відчувати себе зайвими, не потрібними). Також значна кількість респондентів зазначила, що країна та громада де вони перебувають, і так вже зробили для них все можливе, за що вони вдячні.

ІІІ. ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ

Життя після Маріуполя (особливості стану, наслідки, переоцінка цінностей)

Оцінюючи свій стан та своє життя після подій в Маріуполі, більшість респондентів зазначило наступне:

- найбільш травмуючим виявилася саме втрата «минулого життя»: зав'язків, друзів, звичного оточення;
- відбулася переоцінка цінностей, зменшення значення матеріальних благ, основною цінністю визначали життя та здоров'я рідних та близьких людей;
- більшість респондентів пов'язують свою подальшу долю з Україною, відбулося посилення патріотичних настроїв на фоні всього пережитого;
- психологічні травми характерні для всіх респондентів в незалежності від віку, багато хто працює з психологом.

«Ми просто сумуємо за минулим життям. Ми почали спокійніше відноситись до речей, які раніше були дуже важливими, тобто, ми переоцінили всі цінності, які були до початку повномасштабного вторгнення. Чого тут немає, то це друзів, які були у нас протягом усіх років, які ми жили в Маріуполі. Єдине, що діти стали частіше хворіти, мабуть, клімат поганий»

«Зараз в мене жорстке безсоння та проблеми з нервами, і я лікуюсь до цього часу. Зараз я працюю з психологом, і психолог мені сказав про те, що після того, як це закінчиться, треба величезний термін реабілітації і мені, і синові, і чоловікові, але це буде вже після того, як закінчиться війна. Ми дуже переоцінили свої цінності, навіть розмови про мою квартиру зараз мені вже легко даються, бо я зрозуміла, що це взагалі не важливо. Раніше я любила дуже гарно вдягатись в якісь брендові речі, тим паче моя посада це передбачала, а зараз я вдягаюсь просто, в те, в чому мені комфортно, бо я зрозуміла, що мій комфорт та спокій є найважливішим. Також я зрозуміла, що здоров'я і життя близьких і рідних людей, турбота про те, щоб в них

було все добре - це є основне, а всі матеріальна блага взагалі не важливі. Також, лише після початку повномасштабного вторгнення я зрозуміла, на скільки я люблю Україну і що я нікуди не хочу їхати з України»

«Ну на здоров'я я думаю, що вплинуло, звичайно. А на погляди... Мені важко було уявити, що росія все-таки зважиться на відкрите вторгнення. Тобто я в це не вірила. Бо це не логічно. Але там нерациональне, ірраціональне бажання імперію розширювати, воно перемогло. І як таке може бути, щоб така війна на європейському континенті – так, всі це повторюють. Такі масштаби руйнувань, жертв, звірств... Це просто людині сучасній не вкладається в голову»

«По-перше, я зрозуміла що краще України країн в світі не існує, навіть з нашими проблемами. Якщо нас приймуть до ЄС, то це буде перлина ЄС. По-друге, трохи розчарувалася в Німеччині. Якщо раніше мені говорили про німецьке життя, я говорила «вау». Але на справді не таке і «вау». Дороги, наприклад, гірші ніж у Польщі. Це мене дуже здивувало. А знаєте.. добре там, де нас немає. Ця приказка дуже добре показує всі наші процеси. Що змінилось? Мабуть завдяки Німеччині я перестала дивуватися. Тут люди мають свободу, особисту свободу. Тобто тут люди одягаються так, як їм зручно, вони поведуться так, як їм зручно, вони не бояться «ой, а що люди скажуть». Це змінило мене. Я стала більш вільною у сприйнятті самої себе. Я розумію, що є речі, які я можу робити і мені не важливо, що скажуть інші. Бо це моя особиста свобода»

«Я скажу чесно - мене влітку накривало, ну це був такий сказ певний, я розумію чому, я розумію, що це наслідки Маріуполя. Ну, також тут (Чехія) є певні моменти: кожен першу середу місяця вмикається тривога... І от в перший місяць вона вмикається, у мене паніка, я одна дома. Я чую, як забігає хтось у під'їзд. Це власник квартири, він поруч живе, він стукає і каже «ти не бійся - це перевіряють». Також у нас тут в 40 кілометрах від Острави є малий аеропорт, там ці планери малі

літають, але вони дуже гучні. Коли вони перше летіли, я взагалі... Це не ПТСР - це травма, яка виходила через сльози, емоції»

«Стрес – є стрес. І як дівчина, я можу сказати, що стикнулася з такими проблемами, як посивіння волосся від цього стресу, випадіння волосся. Тобто це стрес на фоні здоров'я. І звичайно, ПТСР. Взагалі, я читала, що у людей таке є, але думала, що у мене такого немає. Поки я не почула в перший раз салюти в Польщі»

«Я з психологом працюю, бо страждаю від депресії. Мені психолог каже, що це стан підвищеною кульки, коли ти розумієш, що знаходишся не там, де твоя робота, твоя активність, і ти не розумієш, чому ти там знаходишся. Прийшов момент, коли я зрозуміла, що без психологічної допомоги абсолютно неможливо вибратись з певних станів. Я знайшла психолога, з яким я періодично зустрічаюсь, коли є питання. У мене за 6 місяців до війни померла мама, потім війна, а зараз вже чуть більше місяця як помер тато. Фізично я не відчуваю проблем, там з серцем, з тиском. Тільки психологічні...»

Перспективи повернення вимушених мігрантів

Проблема повернення вимушених мігрантів є однією зі стратегічних задач, які сьогодні стоять перед нашою державою.

За результатами опитування ми отримали наступну картину:

3% респондентів точно не планують повертатися, 19,7% респондентів відповіли, що вони не впевнені, чи будуть повертатися на батьківщину. Тобто, потенційні втрати становлять близько 23% (або половина всіх вимушених мігрантів, які виїхали за кордон – всього виїхало 45,1% респондентів).

Умови повернення

На питання «За яких умов Ви повернулися б до України?» відповіді респондентів, які знаходяться за кордоном, розподілилися наступним чином (у відсотках від загальної кількості респондентів, які знаходяться за кордоном):

- повне припинення бойових дій (61,8%);
- повна деокупація (31%);
- поява нових робочих місць (3,4%).

Серед умов повернення на Батьківщину респонденти називали наступні:

«Повне припинення бойових дій, ліквідація корупції, підвищення заробітної плати, допомога з житлом для людей, які втратили все»

«Я повернуся, коли припиняться бойові дії та деокупують моє рідне місто Маріуполь»

«Коли Україна переможе і війна закінчиться»

«Якщо дадуть нове житло»

«Якби все залишилося так, як було до 24 лютого 2022 року»

«Хочу повернутися як можна скоріше, не дивлячись не на що»

«Повернення батька з полону»

«Я не маю КУДИ повертатися. Жодного житла чи родичів. В Чехії знімаю житло та маю високооплачувану роботу. Не бачу сенсу повертатися, допомагатиму своїй Батьківщині звідси»

ВИСНОВКИ

1. Більшість респондентів зазначило, що пережиті події вплинули на оцінку власного життя та призвели до зміни системи координат. Найбільш болючими виявилися не матеріальні втрати, а втрати «минулого життя»: друзів, рідних, звичних контактів, звичного оточення. Відбулася переоцінка та нівелювання значення матеріальних цінностей, в якості найвищої цінності в нових умовах респонденти називали життя та здоров'я близьких. Багато хто заявив, що пережите призвело до зростання патріотизму, любові до батьківщини, розуміння, що твоя доля є нерозривною з долею України. Всі респонденти зазначали, що пережите вилилося у психологічні травми різної важкості, багато хто навіть змушений працювати з психологом.

2. Проблема повернення вимушених мігрантів набуває доволі загрозливих масштабів. Результати опитування продемонстрували, що близько половини респондентів

вагаються щодо того, чи потрібно повертатися в Україну. Подібна ситуація може загрожувати нашій країні демографічною кризою та гальмувати процеси відновлення.

3. Серед умов, які б сприяли поверненню вимушених мігрантів, на перший план виходять безпекові питання: повне припинення бойових дій та деокупація. Більшість вимушених мігрантів, які знаходяться за кордоном – а саме 92,3%, назвали ці умови ключовими для прийняття рішення про своє повернення. Також стримуючими факторами виступають економічні: втрата житла та іншого майна, проблеми з українською економікою, відсутність достатньої кількості робочих місць та гідної заробітної плати – все це виступає на користь того, щоб залишитися в еміграції.

3. Перспективи повернення вимушених мігрантів будуть безпосередньо пов'язані з успіхами України на фронті, можливостями швидко деокупувати території та запуснути процеси відновлення країни. А також розробкою ефективної стратегії щодо підтримки тих категорій громадян, які через військові дії залишилися без всього. Ця стратегія повинна бути зрозумілою, прозорою, охоплювати всі категорії вимушених мігрантів, враховувати їхні специфічні потреби, дозволяти активно залучати цих людей до процесів відновлення власних громад.

РОЗДУМИ ПРО МАЙБУТНЄ

«Зараз часто говорять, що щось планувати на майбутнє дуже важко, але я планую, бо неможливо не думати, куди ти підеш з дітьми на вихідні, не думати, де ти проведеш Пасху, не думати, що у тебе в травні день народження, як саме ти хочеш його святкувати та який подарунок просити у чоловіка. Звичайно, плани є, оскільки ми відповідальні за своїх дітей, за своє життя та життя чоловіка. Звичайно, ми плануємо майбутнє, своє я повністю пов'язую з моїм університетом. Я ні за які гроші не зміню і не покину університет, хоча, є деякі пропозиції. Найближчим часом ми всі наші території повернемо, повернемося в Маріуполь, звичайно, якщо це буде українська влада, якщо там буде українська мова. В мене є й професійні плани, я вже планую роботу на 2024 рік і не збираюся на цьому зупинятись. Тому плани в мене наполеонівські»

«Плани - це така річ... Кажуть, хочеш насмішити Бога, то розкажи йому про свої плани. Безумовно, що всі ми прагнемо закінчення війни. Безумовно, я чекаю повернення сина додому живого і здорового. Що стосується планів, є певна невпевненість в тому, чи захочу я повертатися в Маріуполь, бо я боюся своїх спогадів про колишній Маріуполь, враховуючи те, що місто фактично зруйноване, я не знаю, скільки часу ще пройде, коли його поновлять, але ж поки що воно не звільнене, я сподіваюсь, що його в короткий проміжок часу звільнять, але постає питання, скільки часу буде необхідно саме для відновлення. Що далі буде - сказати складно, принаймні те, до чого я прагну сьогодні, це зібрати якісь гроші. У нас певна сума вже є для того, щоб у подальшому, після перемоги, придбати власне житло. Після війни хочу обійняти свого сина і хочу поселитися десь недалеко від нього, щоб ми могли часто бачитися»

«Я не знаю. Це не те, що залежить від мене. Повертатися можна в звільнений Маріуполь. Звичайно, я повернуся, принаймні тому, що там батьки. Принаймні поїду туди. Дуже складно, по-перше, щось прогнозувати, по-друге, говорити про власні плани. Власні плани будуть залежати від перемоги. Бо звичайно зараз туди, поки там окупація, ми не

можемо повернутись. Коли місто буде звільнено, так, ми туди поїдемо. Чи залишимося ми там? Це теж, напевно, від багатьох факторів залежить»

«Якщо взяти мою родину, то моя старша сестра, яка поїхала у США, не вірить, що війна скоро закінчиться. Вона говорить, що хоче залишитись назавжди там. Щодо моїх батьків, то мама дуже хоче повернутися якомога скоріше, як тільки ми переможемо. А тато не вірить у скоро перемогу, вважає, що це надовго. А я особисто вірю, що перемога буде у цьому році, бо є.. Ну скажемо, я кандидат політичних наук, та трохи розрізняю політичні процеси, у мене є бачення того, що в цей рік війна залишиться, бо є фактори, які на це вказують. І вона завершиться звільненням і Донецьку, і Макіївки, і Криму, тобто усе буде гаразд. А моє майбутнє... Я сподіваюсь, що це майбутнє у моєму рідному місті, де я буду працювати, допомагати відновлювати нашу державу. А сподіваюсь, що я повернусь до свого нормального звичного життя, яким живуть усі німці і яким українці поки що не мають змоги жити»

«Після Маріуполя я не планую... Ми зараз живемо сьогодні.. Ну якось так... Закінчиться війна - будемо думати. Я припускаю, що через певний час нам, всім тим, хто виїхав у Європу, будуть дорікати, що ми виїхали, що ми не є справжніми патріотами. Там буде справжня градація, що є справжній патріот, а що є несправжній, ну це так само як і з мовою: що є справжній українець, а що є несправжній українець. Коли такі особистості, як пані Фаріон, заявляють, що маріупольці самі винні в тому, що з нами зробили, а їй за це нічого, навіть ні до якої відповідальності не притягують, і це все розлітається інтернетом, а потім ти читаєш... Ну, а насправді, ми нічого не плануємо, нічого не плануємо. Я розумію, що я буду робити наступного тижня або наступного місяця, але я боюся. У нас були плани до 24 лютого, і ми маємо те, що маємо. Ну все, я не планую»

«Дуже важко сказати, я не планую на довгострокову перспективу, я не знаю, що буде через три місяці, що буде через пів року,

тому я просто живу зараз, я виконую ті завдання, що ставить перед мною університет, і на цьому все»

«Так, у мене є плани. Що залишуся тут, в Маріупольському державному університеті, що ми будемо далі розвиватися. Сподіваюся на краще, бо цей університет для мене – душа. Бо я навчалася тут з першого курсу, і цей університет – це родина, і я не можу покинути родину. І я хочу повернутися в Україну, і працювати вже офлайн в мирі, злагоді»

«Майбутнє зараз уявити важко, бо ми живемо у стані тимчасовості та нестабільності. Наразі ми працюємо і живемо там, де є у нас робота. І оце, як ми кажемо, благополуччя, до якого, наприклад, я особисто прагну, і це є мірило моїх дій. Коли в Україні закінчиться війна, мені би хотілось повернутись, але мені хотілось би повернутися і мати своє житло, тобто зараз треба забезпечити якусь базу для свого майбутнього життя. Тут (за кордоном) ми не можемо розраховувати на власне житло через багато чинників: тимчасовість захисту, тимчасовість контракту, дуже великі ціни. А в Україні, як каже моя подруга, яка була за кордоном та повернулася, дихається по-іншому, і я десь розумію це відчуття. Коли ти потрапляєш у свій контекст, коли тобі все знайоме, коли ти знаєш життя, елементарні речі - піти в магазин, сісти на лавочку, випити каву, ну такі буденні речі - вони тобі знайомі. А навколо тебе люди, яких ти розумієш, кожне слово, то для життя це дуже важливо. Тому, коли в Україні закінчиться війна, я б хотіла повернутися в Україну. Але якщо в Україні війна не закінчиться найближчим часом, то ми будемо намагатися шукати роботу в Європі»